

Алберт Гечев и Стефан Гечев – общо литературно пространство

Цеца Балевска

Albert Gechev and Stefan Gechev - common literary space: My thesis is that literature-critical surveys of Albert Gechev take part in creation of the canon, because there are outlined directions and trends of literature development, there are formed criteria for evaluation of the artistic facts, arguments and grounds for building of a more overall conception are being accumulated, and in the articles are being observed also more principle questions-about the object, the aim, and the criteria of the literature history. And because we are outlining a common territory for Albert Gechev and Stefan Gechev in Bulgarian literature and cultural area, I would search one of the potential directions of spiritual relation between father and son by making a reference to two texts of Stefan Gechev: his "Introduction for Palatian anthology and for other ancient things" and his anthology (bilingual edition) named "My Greek friends", with texts about Greek poets and memories about them.

Keywords: common literary space, common territory, Palatian anthology.

ВЪВЕДЕНИЕ

В периода 1908 – 1912 г. на страниците на сп. „Демократически преглед“ Алберт Гечев прави прегледи на текущата литературна продукция през всяка изминала година. Тези, по своята същност, оперативни критически текстове, съдържащи конкретни оценки на автори и произведения и най-вече статията му „За размерите на литературното ни развитие, като предмет на научно изследване“, публикувана в книжка 5 от 1911 г. (1), имат отношение към един по-цялостен дебат в началото на миналия век – за принципите на създаване на национална литературна история и спазването на определен литературен канон. Този дебат, особено след литературнокритическата практика на кръга „Мисъл“ и неговото списание, продуцира засилена активност на съзнанието за историчност – процес, който все повече изоставя стремежа към изчерпателност и хронология и утвърждава стремежа за концептуалност на литературните факти. И въпреки че за първа концептуална литературна история се смята тази на Иван Радославов (1935 г., първо изд.), дискусията от началото на миналия век насочва към това.

Отношението на Алберт Гечев към литературния канон, разбираан от Михаил Арнаудов десет години по – късно като „ония избрани ценности“, „ония творчески личности и значителни произведения, които намират общо признание в дадено общество и които стават с течение на времето „класически“ – в историята на дадена национална литература“ (2), поне в известна степен може да се изведе от цитираната вече негова статия, както и от самите критически текстове на автора.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Още в началото на тази статия, коментирайки поставените от Боян Пенев въпроси, свързани със задачите на литературното изследване, целта на българския литературен историк и факторите на литературното развитие, в неговото изследване „Посоки и цели при проучване на новата ни литература“ (3), публикувано една година по-рано (1910), Алберт Гечев поставя акцент върху проблема за критериите при оценка на литературните факти – кое трябва да се смята у нас за литература, достойна да бъде предмет на едно научно изследване. Той смята, че не е представен с нужното, според него внимание, въпреки, че приема размислите на Боян Пенев като близки до неговите собствени.

Според автора, при определяне предмета на литературното изследване, трябва да се изхожда от критерия художественост, който елиминира всякакви идеологически употреби и изобщо извънлитературни белези – културни, исторически

и др. Към литературните факти не трябва да се подхожда като към „документи за културното и историческото развитие на нашия народ през определен период, а да се даде друго схващане на понятието литературно развитие...”. (4)

Литературното изследване, според Алберт Гечев, не трябва да се отнася до „всички словесни дела на един народ” (5), тъй като литературната история не е история на книгата на този народ. В нея трябва да се включат само тези произведения, чиято задача е „да предадат в образи, създадени предварително в душата на художника, и възпроизведени чрез словото, оная емоция, която художникът е възплътил в тях и които дават правилно, научно обяснение за нещата, явленията и законите”. Чрез тези два признака, казва авторът, трябва да се определи кое словесно произведение трябва да бъде смятано за художествено и кое – не.

Твърдението му, че литературното развитие на един народ отразява в себе си духа на епохата, през която е създадено, че именно тя определя посоките на развитие на една литература, се отнася до изследвания от старобългарския период, които безспорно са исторически и културни паметници, писани на новобългарски език, но не могат да се приемат за начало на новата българска литература, тъй като не носят духа на новото време. Обобщената гледна точка на А. Гечев е, че литературната история на един народ е различна от неговата културна история, с която има допирни точки, но се отличава, главно по обекта на изследването си.

Критерият за художественост, приложен към творчеството на отделни автори в „Прегледите”, включва и разбирането му, че литературните творби изразяват и „националния характер”, „националната душа”: „Българският писател трябва да застане близко до висшите духовни интереси на обществото, в което живее, и да обсеби всичките духовни богатства на това общество, така, че то да се познае само в неговото творчество, да почувства в него непосредно своята душа, онова, което е красиво и велико в нея. Върху тази основа да се извърши възраждането на българския писател”. (6)

Вижданията на автора по проблема следва да се анализират задълбочено и в контекста на критическата и художествена практика от началото на миналия век в самостоятелно изследване.

Тезата ми е, че литературнокритическите прегледи на Алберт Гечев участват в създаването на канона, тъй като в тях се очертават посоки и тенденции на литературно развитие, формират се критерии за оценка на художествените факти, натрупват се аргументативни основания за изграждане на по-цялостна концепция, а в статиите се разглеждат и по-принципни въпроси – за предмета, целта и критериите на литературната история. Именно като литературен историк го вижда и проф. Славчо Иванов, който в своята книга „Критици от миналото” казва: „Неговата цел е да бъде историк на съвременната литература, като оцени духа на явленията още в момента на тяхното зараждане”...

Основание за това е и фактът, че в „Българската литература през последните няколко години. 1900 – 1912”, Русе, 1914 г., Алберт Гечев включва петте обзора на литературния живот – без последните два прегледа на литературни събития през и по време на Балканската война, за да се очертае една завършена епоха с нейните характерни черти и тенденции.

И тъй като очертаваме обща територия за Алберт и Стефан Гечеви в българското литературно и културно пространство, аз бих потърсила една от възможните посоки на духовна връзка между баща и син като направя препратка към два текста на Стефан Гечев: неговия „Предговор за Палатинската антология и за други древни неща” и антологията му (биллингвистично издание) под надслов „Моите гръцки приятели”, с текстове за гръцки поети и спомени за тях.

Човек на словото, писателят Стефан Гечев насочва към възможностите, които изкуството и литературата имат за създаване на граждански идеал и гражданско

общество. Интерес в това отношение представлява едно негово писмо, открито в архива му, и публикувано във в. Демокрация от 8 юни 2001 г. Писано е през 1962 г. и е адресирано до редакцията на сп. "Септември", чийто главен редактор тогава е Христо Радевски, с надеждата, "че може да повлияе върху възгледите за изкуството тогава". С основание (както се посочва в кратката бележка, придружаваща писмото) то може да бъде определено като "личен естетически манифест" на автора. Епистоларният текст разкрива гледната точка на писателя по два много актуални в културния контекст на времето въпроса: изключително модерната идея за връзка между науката и изкуството и проблемът за утвърждаване в литературата на нови поетически форми.

Научното познание стига до качествено ново виждане за света, преодоляващо границата на материалния, видимия свят. Светът на големите бързини е твърде различна реалност, в която "аксиомите на нашия разум и логика се оказват неверни" (7). Не в емпиричното ползване на постиженията от точните науки, а в създаването на ново мислене у човека, опознаващо природата, редом със себе си, е най-хуманната и хуманизираща мисия на изкуството. Авторът разглежда понятието «съвременност» не е в опозицията реализъм - модернизъм, а в художественост – нехудожественост; не в идеологическата позиция спрямо литературните факти, а в художествено - естетическия диалог с времето; не в полулитературната публицистика, а в създаването на литература, утвърждаваща "новия човек, дълбокия сложен мислещ някак в четвърто измерение човек. "Съвременна" литература не значи фотографско отразяване на съвременни проблеми, а разкриване на големите тенденции на епохата и развитието на човешкото мислене чрез онова, което стои отвъд думите и поражда нови смисли.

Съвременната поезия, според Гечев, не е събиране и изваждане с обикновени числа, а сложно уравнение, предполагащо различни, дори противоположни решения, отговорът на което "обединява в едно цяло самоизключващи се елементи". Това се доказва и от художествената практика у нас през последните десетилетия. Именно тази множественост и усложненост са един от най-ярките белези на модерността в поезията ни от края на миналия век.

Освобождаването на литературата от социалното на извънлитературните явления променя същността и художествените изяви на лиричeskия субект, заменяйки неговата цялостност с множественост и ситуира усложнената духовност на съвременната личност в драматично променящата се обществена реалност.

В пространния си "Предговор за Палатинската антология и за други древни неща" (8) Стефан Гечев широко аргументира концептуалната за културологичната поетика идея за "свързване на литературния дискурс с други нива и порядки – обществени, исторически, политически и икономически". Авторът изтъква, че произведенията на литературата и изкуството дават най-ярката представа за духовното развитие на човека от древността, тъй като "те разчитат не на логиката, а на интуицията представят не фактите, а дълбокото им значение"; проследяват "дългия, криволичещ, стръмен и трънлив път към духовното издигане, към крайната цел на човешката еволюция - победата на духа над материята".

С погледа на литературен историк, на човек, който добре познава не само древната история, но и културата на древна Гърция като цяло, са очертани (подобно на Лесинг в "Лаокоон") някои жанрови характеристики на поезията, чието лично и лирично начало я обособяват от драмата, "изразяваща сложните отношения в едно митологизирано общество".

Върху широкия панорамен фон на Атина през вековете авторът представя най - великата култура на древността, в която се съдържат в зародиш всички философски, политически, литературни идеи, жанрове и стилове в

изкуството, за да проследи зараждането и развитието на една от най-древните поетически форми - епиграмата.

Зиг-загите в утвърждаването на жанра разкриват как историческите процеси очертават духовните хоризонти на епохата; показват кога и как духовното развитие, достигнало до върхове, е спряло да създава примери на красотата и съвършенството, и се е обърнало към "грозотата и най-ниските етажи на тъжното човешко съществуване"; как разрушаването на старите нравствени и естетически норми на духовния идеал раждат скептицизма и философията на отчаянието; как водят до потъване в „някаква сива нирвана“, в пълно безразличие към всичко и превръщат мислещия човек в циник. Но както винаги, когато разрушената хармония оставя вакуум в душите, мечтата за изгубения рай се заменя със стремеж отчаянието да се удави в земни удоволствия. Това утвърждава еротичната тема и в епиграмните образци. (Впрочем разцветът на този жанр основателно се свързва и с отпадането на читателския интерес към дългите епически произведения, изпълнени с герои и богове).

Неговото последващо развитие, илюстрирано чрез различните му представители, формира представата за това, как в литературния развой тенденциите от елинистичната епоха се трансформират в новите духовни ценности на християнството, как съвременният човек, зачетен в тези древни стихотворения, преоткрива вечната истина изразена от Еклезиаст, че "няма нищо ново под слънцето", че историята на човешките цивилизации се развива циклично. Предговорът изразява и надеждата на автора, че тези повтарящи се кръгове са всъщност части от възходяща спирала.

Встрани от вниманието ни остава проблемът за преводаческата работа, за чиято художествена страна и запазена точност на оригиналните текстове вече има изразени високи оценки.

Погледът на литературоведа Стефан Гечев се проявява и в излязлата през 1994 г. трета част на антологията му под надслов „Моите гръцки приятели“, с текстове за гръцки поети и спомена за тях.

Обстоятелствата около срещите му с гръцки поети в България са свързани с литературния живот у нас през годините наречени "несвободни" и разкриват идеологическия подход към художествените факти не само от родната ни литература. Те обаче са много по-ценно свидетелство за това как, въпреки този подход, се променя съзнанието на съвременниците, измества се гледната точка към естетическото, към промяна на художествената оптика.

Критерият при подбора на автори е не толкова модернистичното им звучене, а търсенето на духовно мислещия духовен човек, способен на асоциативно мислене "без което няма истинско докосване до изкуството и литературата" (9). И разговорите на автора с гръцката му приятелка Ирина са фокусирани в света на духовното, на литературата и философията - свят на прозрения за света, човека и красотата.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Съотнасянето на съвременни автори и творби с културни и литературни факти от древността очертава излишността на въпроса съизмерими ли са стойностите между завоеванията от миналото и измеренията на модерната литература и отхвърля категоричността на отговора, предполагащ еднозначност и едностранчивост.

Текстовете за гръцките поети съдържат препратки към исторически културни и общи духовни връзки между българския и гръцкия народ, между българската и гръцката литература; разглеждат взаимни и културни влияния и влизат в диалог с утвърдени вече мнения и оценки за тях у нас. Представянето на техни творби често е повод за разсъждения и по теоретични или специфични за превода проблеми.

Проблемът за Другостта се разглежда не толкова като съдържащ се в готовите модели на Чуждостта, налагащи се със своята модерност и разчитащи на отричането, отхвърлянето, рушенето на установеното и остарялото, а като органична потребност от промяна най-вече в културата на естетическото съзнание, като част от културния диалог на времето и във времето. Този процес е преди всичко диалог между две култури, два исторически свързани народа - разглеждан в по-широк европейски контекст, но винаги проявяващ национално-специфичното в техния духовен живот - диалог, който трябва да продължи.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Гечев, А. За размерите на литературното ни развитие като предмет на научно изследване. *Демократически преглед*, 1911, № 5, с. 592.

[2] Арнаудов, М. Канонът на българската литература. *Пролом*, год. 1, №16 – 17, 15.11. 19222, с. 493 – 501.

[3] Пенев, Б. Посоки и цели при проучване на новата ни литература. Литературен сборник „Мисъл“, 1910, с. 1–32.

[4] Гечев, А. За размерите на литературното ни развитие като предмет на научно изследване. *Демократически преглед*, 1911, № 5, с. 593.

[5] Пак там, с.594.

[6] Гечев, А. Българската литература през 1908 г. *Демократически преглед*, 1909, №2, с. 192.

[7] Гечев, Ст. „Красота и демокрация“ , в. «Демокрация», 08.06.2001.

[8] Гечев, Ст. „Палатинска антология“. 17 века гръцка поезия. С., 1994.

[9] Гечев, Ст. „Моите гръцки приятели“. С.1999, с. 357.

За контакти:

Гл. ас. Цеца Балеvsка, Катедра “Филологически науки”, Русенски университет “Ангел Кънчев”, тел.: 0878 884 003, e-mail: cetsa_balevska@abv.bg

Докладът е рецензиран.